

Национален институт на правосъдието
"Повишаване капацитета на съдебната система и обучение по Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи в Националния институт на правосъдието"
Договор № 93-00-42/20.02.2013 НФМ 2009-2014

ДЕЛА HARKINS И EDWARDS срещу ОБЕДИНЕНОТО КРАЛСТВО, жалба № 9146/07 и № 32650/07

Решение на Четвърто отделение от 17 януари 2012 г.

Чл.3, забрана за мъчение, унижително и нечовешко отнасяне - няма нарушение

В случаите на екстрадиция ще има нарушение на член 3 в много изключителни случаи, когато жалбоподателят го застрашава несъразмерно тежко наказание в приемащата държава. Конвенцията не претендира да е средство, което да изисква от Договарящите страни да налагат нейните стандарти на други държави. Проблем по член 3 ще възникне, само ако може да се докаже, че: (i) трайното лишаване на жалбоподателя от свобода не може повече да се обосновава с преследване на легитимни наказателни цели и (ii) когато *de facto* и *de iure* наказанието не подлежи на намаляване.

ФАКТИТЕ

А. Първият жалбоподател: г-н Harkins

Първият жалбоподател е арестуван и подведен под отговорност за убийство първа степен и опит за въоръжен грабеж. На 7 февруари 2000 г. обвинението депозира уведомление, че възнамерява да иска смъртно наказание по обвинението в убийство първа степен; впоследствие това уведомление е оттеглено. Съгласно писмена клетвена декларация, заведена от помощник щатски прокурор в подкрепа на искането на Съединените щати за екстрадиция, обвинението по случая се гради на свидетелските показания на другия обвиняем, който е направил признания и от този момент става свидетел на обвинението. След като е подведен под отговорност жалбоподателят е освободен под гаранция и му е разпоредено да се яви пред съда на 12 юли 2002 г.

На 25 януари 2003 г. първият жалбоподател е арестуван в Обединеното кралство след пътнотранспортно произшествие с фатален край, за което впоследствие е осъден на пет години затвор. На 7 март 2003 г. правителството на Съединените щати отправя молба за екстрадиция. В писмена клетвена декларация в подкрепа на молбата за екстрадиция помощник щатския прокурор, потвърждава, че уведомлението за намерение да се иска смъртно наказание е оттеглено и че обвинението иска доживотна присъда.

На 21 юли 2003 г. районният съдия от Bow Street Magistrates' Court приема, че по случая са събрани убедителни доказателства срещу първия жалбоподател и разпорежда той да остане в затвора до излизане на решението на министъра на вътрешните работи относно предаването му на Съединените щати.

С дипломатическа нота от 3 юни 2005 г. посолството на Съединените щати уверява правителството на Обединеното кралство, че Министерството на правосъдието на Съединените щати е получило уверение от щатския прокурор на щата Флорида, че за първия жалбоподател няма да се иска или да му бъде наложено смъртно наказание.

На 1 юни 2006 г. министърът на вътрешните работи отхвърля постъпките на първия жалбоподател и разпорежда неговото предаване. Въз основа на уверенията, получени от правителството на Съединените щати, министърът стига до извода, че на първия жалбоподател няма да бъде наложено смъртно наказание и че екстрадицията няма по друг начин да наруши правата му по Конвенцията.

Жалбоподателят иска съдебно преглед на решението на министъра на вътрешните работи от Висшия съд. Наред с всичко останало той твърди, че уверенията, съдържащи се в дипломатическата нота, са незадоволителни, тъй като нотата е от посолството на Съединените щати, докато наказателното преследване ще се осъществи от щата Флорида и само уверение от губернатора на щата би било задоволително. Освен това той твърди, че приложимото наказателно съдопроизводство позволява на съдебния състав по делото в щата Флорида да обсъди налагането на смъртно наказание независимо дали обвинението иска такова.

Висшият съд решава, че липсва действителен риск от смъртно наказание и съответно отхвърля молбата за съдебен преглед. В същия ден – 14 февруари 2007 г. – е отхвърлена и молбата на първия жалбоподател за наличие в делото на общественозначим правен въпрос и разрешение за обжалване пред Камарата на лордовете.

На 1 март 2007 г. адвокатът на жалбоподателя уведомява министъра на вътрешните работи, че до Висшия съд е подадена молба за преразглеждане на решението му. Той се позовава на клетвената декларация на американския прокурор, според която съдът по делото всъщност може да наложи смъртно наказание, ако се установи наличие на достатъчно отегчаващи обстоятелства в случая на първия жалбоподател. С разпореждане от 20 март 2007 г. апелативен съдия в щата Флорида и съдия по делото на първия жалбоподател, заявява, че няма да се проведе производство за осъждане на смърт и следователно максималната присъда, която може да бъде наложена, е доживотен затвор.

В. Вторият жалбоподател: г-н Edwards

На 24 октомври 2006 г. разширен съдебен състав („голямо жури“) в окръг Вашингтон, щата Мериленд потвърждава обвинителен акт срещу втория жалбоподател с единадесет обвинения. Първото обвинение от обвинителния акт е за убийство първа степен. Второто – опит за убийство втора степен. Третото и четвъртото обвинение са алтернативни на първото и второто, като обвиняват жалбоподателя в убийство втора степен и опит за убийство втора степен. Пето до седмо обвинение обвиняват жалбоподателя в нападение първа степен над тримата мъже. Осмо до десето обвинение го обвиняват в нападение втора степен над мъжете, обвинение единадесето – в използване на пистолет за извършване на насилствено престъпление.

На 21 януари 2007 г. вторият жалбоподател е арестуван в Обединеното кралство въз основа на временна заповед за арест, издадена по силата на чл. 73 от Закона за екстрадицията от 2003 г.

На 19 март 2007 г. посолството на Съединените щати в Лондон с дипломатическа нота иска екстрадицията на втория жалбоподател. В нотата се уточнява, че първото

обвинение – убийство от първа степен – води до максимално наказание доживотен затвор. До същото води и второто обвинение – опит за убийство от първа степен. И третото, и четвъртото обвинение поотделно водят до максимално наказание от тридесет години лишаване от свобода. Пето до седмо обвинение – до максимално наказание от двадесет и пет години лишаване от свобода, осмо до десето обвинение – до десет години лишаване от свобода, а единадесето обвинение – до двадесет години лишаване от свобода.

На 5 юни 2007 г. посолството на Съединените щати връчва нова дипломатическа нота относно втория жалбоподател, в която правителството на Обединеното кралство се уверява, че той не подлежи на смъртно наказание, такова няма да бъде искано или да му бъде наложено след екстрадицията му в Съединените щати, както и че заместник щатският прокурор на щата Мериленд е дал уверения за същото на правителството на Съединените щати.

На 27 юни 2007 г. министърът на вътрешните работи разпорежда екстрадицията на втория жалбоподател. Последният обжалва пред Висшия съд, включително на основание, че наказанието доживотен затвор без замяна представлява нечовешко или унижително отношение, което е в нарушение на член 3 от Конвенцията.

На 26 юли 2007 г. във втора писмена клетвена декларация, представена в подкрепа на екстрадицията, г-н Michael дава още подробности за присъдата за убийство първа степен по законодателството на щата Мериленд, съгласно което в конкретния случай като максимално наказание се предвижда доживотен затвор. Смъртно наказание не се налага. Щатът може да уведоми обвиняемия, че ще иска наказание доживотен затвор без замяна, което дава право на съда, който ще постанови присъдата, да обмисли такова наказание, но не изисква от него да го наложи. По въпросното дело, в случай че щатът действително заяви намерение да иска доживотен затвор без замяна, съдът по делото ще е единствения орган, който ще има право на преценка да определи наказанието измежду:

- доживотен затвор без замяна;
- доживотен затвор с възможност за замяна;
- доживотен затвор с възможност за замяна, намален само с няколко години и последван от пробация до пет години.

ПРАВОТО

С оглед на сходните фактически и правни обстоятелства Съдът реши, че двете жалби трябва да бъдат съединени в съответствие с правило 42 § 1 от Правилника на Съда. И двамата жалбоподатели посочват в жалбите си, че екстрадицията им ще ги изложи на реална опасност от налагане на наказание доживотен затвор без замяна в нарушение на член 3 от Конвенцията. Проблем по член 3 ще възникне, само ако може да се докаже, че: (i) трайното лишаване на жалбоподателя от свобода не може повече да се обосновава с преследване на легитимни наказателни цели (като например наказване, възпиране, защита на обществото или превъзпитаване); и (ii) както заявява Голямата камера по делото *Kafkaris*, *de facto* и *de iure* наказанието не подлежи на намаляване.

1. Съдът е на мнение, че въпросът за наличието на реален риск от третиране в друга държава в противоречие с член 3 не може да зависи от правната база за връщане в тази

държава. Самата практика на Съда разкрива, че в действителност разликата между екстрадицията и другите начини за отвеждане може да е много малка. Исканията за екстрадиция например могат да бъдат оттеглени, но независимо от това Договарящата страна да реши да продължи с извеждането от нейна територия. По същия начин дадена държава може да реши да върне в друга лице, което го застрашава наказателно производство (или вече е обвинено), без да има искане за екстрадиция. В крайна сметка може да има и случаи, в които лице е избягало от дадена държава, защото той или тя се страхува от изпълнение на присъда, която вече е произнесена срещу него/нея и лицето подлежи на връщане в тази държава не по силата на споразумение за екстрадиция, а като неуспял бежанец. Съдът счита, че не е подходящо за всеки от тези три случая да се прави една проверка, а следва да се прави отделна проверка в случай, когато има отправено искане за екстрадиция и то е било удовлетворено.

2. Вярно е, че Съдът винаги е правил разграничение между изтезание, от една страна, и нечовешко или унижително наказание, от друга. Все пак Съдът счита, че подобно разграничение се прокарва по-лесно във вътрешен план, когато, разглеждайки оплаквания по член 3, Съдът е призван да прецени или характеризира действия, които вече са предприети. Когато, както е в контекста на екстериториалност, се изисква преценка за в бъдеще, не винаги е възможно да се определи дали лошото отношение, до което може да се стигне в приемащата държава, ще е достатъчно сурово, за да се окачестви като мъчение.

3. Поради тази причина, винаги когато Съдът е стигал до заключението, че предложено извеждане ще е в нарушение на член 3, защото съществува реален риск от преднамерено лошо отношение в приемащата страна, той обикновено се е въздържал от разсъждения дали въпросното лошо отношение трябва да се квалифицира като мъчение или нечовешко или унижително отношение или наказание.

4. На следващо място Съдът разгледа въпроса дали може да се прокара разграничение между преценката за минималния праг на суровост, изискван във вътрешен план, и същата преценка в екстериториален контекст. Съдът припомня становището си, че, определяйки дали за държавата възниква отговорност на основание член 3, не може да се заключи, че има място за съпоставка между риска от лошо отношение и причините за експулсиране. Концепциите за риск и опасност не се поддават на проверка за съпоставимост, тъй като представляват „понятия, които [биха могли] да се преценяват само самостоятелно. Съдът намира, че същият подход трябва да се възприеме при преценката на това дали за целите на член 3 е достигнат минималният праг на суровост: последното също може да се прецени единствено без оглед на причините за извеждането или екстрадицията.

5. Дори в случаи на екстрадиция, като тези, в които е подадена жалба на основание член 3 относно риска от налагане на доживотен затвор без замяна, Съдът се съсредоточава върху това дали опасността е реална или дали е намалена от дипломатически и прокурорски уверения, дадени от държавата, искаща екстрадиция

6. Съдът счита, че може да извлече полза за тълкуването от подхода, възприет от Комитета по правата на човека спрямо забраната за изтезание и лошо отношение, съдържаща се в член 7 от МПГПП. От общ коментар № 20 на Комитета става ясно, че член 7 предотвратява връщането както когато е налице действителна опасност от

мъчение, така и когато има реален риск от други форми на лошо отношение. Подходът, възприет от Съда и от Комитета по правата на човека, намира допълнително потвърждение в по-ново време в член 19 от Хартата на основните права на Европейския съюз, който предвижда, че никой не може да бъде принудително отведен, експулсиран или екстрадиран към държава, в която съществува сериозен риск да бъде осъден на смърт, да бъде подложен на изтезание или на друго нечовешко или унижително отношение или наказание. От формулировката на член 19 става ясно, че той се прилага без оглед на контекста на екстрадицията и без да се прави разграничение между мъчение и други форми на лошо отношение. В тази връзка член 19 от Хартата е в пълно съответствие с тълкуването на член 3, изложено от Съда по-горе. Той съответства и на Насоките на Съвета на Европа относно правата на човека и борбата срещу тероризма, цитирани в точка 49 по-горе. В крайна сметка тълкуването от Съда на член 3, тълкуването от Комитета по правата на човека на член 7 от МПГПП, както и текстът на член 19 от Хартата са в съответствие с членове 3 и 16 § 2 от Конвенцията на Обединените нации против изтезанията особено с оглед на това, че последният член предвижда, че разпоредбите на Конвенцията „не засягат разпоредбите на който и да е друг международен договор или национално законодателство, които забраняват жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание или се отнасят до екстрадиция или експулсиране“.

7. Съдът отчита твърденията на страните за това дали вероятните присъди на жалбоподателите подлежат на намаляване по смисъла на това понятие, използвано в делото *Kafkaris*. Съдът счита за необходимо първо да прецени дали в контекста на извеждане в друга държава едно несъразмерно тежко наказание ще наруши член 3 и второ – в кой момент от доживотен затвор или друго наказание с много голяма продължителност може да възникне проблем във връзка с член 3.

8. По първия въпрос Съдът отбелязва, че ще има нарушение на член 3 в резултат на екстрадиция в много изключителни случаи, когато жалбоподателят го застрашава несъразмерно тежко наказание в приемащата държава. Съдът е готов да приеме, че макар по принцип въпросът за определяне на подходящо наказание до голяма степен да излиза извън приложното поле на Конвенцията, едно несъразмерно тежко наказание може е равностойност на лошо отношение, което към момента на налагането му противоречи на член 3. В същото време Съдът счита, че „несъразмерната тежест“ на наказанието представлява строга проверка, която ще бъде премината само в „редки и единствени по рода си случаи“.

9. Съдът приема също така, че в случай на извеждане ще има нарушение, ако жалбоподателят може да докаже, че за него или нея е съществувал риск да получи несъразмерно тежко наказание в приемащата държава. Конвенцията не претендира да е средство, което да изисква от Договарящите страни да налагат нейните стандарти на други държави. Трябва да се отдаде нужното внимание на факта, че практиките при налагане на наказания варират съществено между държавите, както и че между тях често ще има допустими и основателни различия, що се отнася до продължителността на наказанията, налагани дори за сходни престъпления. Ето защо Съдът счита, че само в наистина изключителни случаи жалбоподателят ще успее да докаже, че наказанието, което го/я заплашва в страна, която не е договаряща, е несъразмерно тежко и поради това в противоречие с член 3.

10. Съдът пристъпва към втория въпрос. Той смята, че с оглед на общото изискване наказанията да не са несъразмерно тежки, във връзка с доживотния затвор е необходимо да се разграничат три вида наказания: (i) доживотен затвор с възможност за освобождаване след изтърпяване на даден минимален срок; (ii) доживотен затвор без замяна, налаган по преценка; и (iii) доживотен затвор без замяна, налаган задължително.

11. Първото наказание очевидно подлежи на намаляване и следователно не поражда никакви проблеми по член 3.

12. За второто – доживотен затвор без замяна, налаган по преценка – Съдът отбелязва, че подобни присъди обикновено се налагат за най-тежки престъпления, като например убийство или непредумишлено убийство. Във всяка правна система такива престъпления, стига да не изискват доживотен затвор, обикновено водят до значителна присъда лишаване от свобода вероятно за няколко десетилетия. Следователно обвиняем, осъден за подобно престъпление, трябва да очаква изтърпяване на голям брой години в затвора преди да има каквито и да е реалистични надежди за освобождаване независимо дали му е наложено наказание доживотен затвор или наказание с определен срок. Оттук следва, че ако доживотният затвор, налаган по преценка, е наложен от съд след надлежно отчитане на всички релевантни смекчаващи и отегчаващи обстоятелства, към момента на налагането му не може да възникне проблем по член 3. Проблем по член 3 ще възникне, само ако може да се докаже, че: (i) трайното лишаване на жалбоподателя от свобода не може повече да се обосновава с преследване на легитимни наказателни цели (като например наказване, възпиране, защита на обществото или превъзпитаване); и (ii) както заявява Голямата камера по делото *Kafkaris*, *de facto* и *de iure* наказанието не подлежи на намаляване.

13. За третото наказание – доживотен затвор без замяна, налаган задължително, Съдът счита, че се налага по-щателно проучване. Порокът на всяко наказание, налагано задължително, е, че лишава подсъдимия от всяка възможност да представи пред съда, постановяващ присъдата, каквито и да са смекчаващи или особени обстоятелства. Това е особено вярно в случая на доживотен затвор без замяна, налаган задължително – наказание, което всъщност обрича осъдения да прекара остатъка от дните си в затвора, независимо от степента на вина и от това дали съдът, постановяващ наказанието, го намира за оправдано

По мнението на Съда обаче тези съображения не означават, че доживотен затвор без замяна, налаган задължително, сам по себе си е несъвместим с Конвенцията, въпреки че тенденцията в Европа е категорично срещу такива присъди. Вместо това, тези съображения означават, че подобно наказание е много по-вероятно да е несъразмерно тежко в сравнение с всички други видове доживотни наказания, особено ако изисква съдът, който го налага, да игнорира смекчаващите обстоятелства, като млада възраст или тежки психически проблеми, които обикновено се възприемат като индикация за значително по-ниска степен на вина на подсъдимия. Следователно Съдът стига до извода, че при отсъствие на подобна несъразмерна тежест, проблем по член 3 относно доживотния затвор, налаган задължително, ще възникне по същия начин, както при наказанието доживотен затвор, налаган по преценка, тоест когато може да се докаже, че: (i) трайното лишаване на жалбоподателя от свобода не може повече да се обосновава с преследване на легитимни наказателни цели; и (ii) *de facto* и *de iure* присъдата не подлежи на намаляване.

14. В случая на първия жалбоподател Съдът отбелязва, че него го застрашава доживотен затвор без замяна, налаган задължително, което, както той посочва, изисква по-щателно разглеждане в сравнение с всички други форми на доживотен затвор. Съдът обаче не е убеден, че в неговия случай подобно наказание ще бъде несъразмерно тежко.

Фактът, че убийството е извършено по време на въоръжен грабеж е най-сериозното отегчаващо обстоятелство. То става още по-отегчаващо поради това, че за да гръмне оръжието изобщо, първият жалбоподател е трябвало да го зареди и да освободи предпазителя, преди да слезе от колата си, за да ограби г-н Hayes. Ето защо, дори да се допусне, че той може да бъде осъден без да се иска от прокуратурата да доказва умисъл, Съдът не намира, че вероятната присъда на първия жалбоподател ще бъде несъразмерно тежка.

15. Второ, както отбелязва Съдът, проблем по член 3 ще възникне само ако може да се докаже, че: (i) трайното лишаване на първия жалбоподател от свобода вече не обслужва никаква легитимна наказателна цел; и (ii) *de facto* и *de jure* неговото наказание не подлежи на намаляване. Първият жалбоподател все още не е осъден, още по-малко е започнал да изтърпява наказанието си. Следователно Съдът е на мнение, че той не е доказал, че лишаването му от свобода в Съединените щати след неговата екстрадиция няма да има легитимна наказателна цел. Наистина, ако той бъде осъден и задължително му бъде наложен доживотен затвор, може да се окаже, че, както твърди правителството, изобщо няма да се стигне до момента, в който трайното му лишаване от свобода вече да не служи на никаква цел. Още по-малко сигурно е, че дори да се стигне до такъв момент губернаторът на щата Флорида и Съветът по помилване от изпълнителната власт ще откажат да се възползват от правото си да намалят наказанието на жалбоподателя. Съответно, Съдът не намира, че първият жалбоподател е доказал, че съществува действителна опасност от третиране, което да достигне прага по член 3 в резултат на присъда, ако той бъде екстрадиран в Съединените щати. Следователно Съдът намира, че при него няма да има нарушение на член 3 в случай на екстрадиция.

16. В най-лошия случай вторият жалбоподател го заплашва доживотен затвор без замяна, налаган по преценка. Имайки предвид, че подобно наказание се налага само след като съдът по делото прецени всички релевантни отегчаващи и смекчаващи обстоятелства, както и че то може да бъде наложено само след осъждането на жалбоподателя за предумишлено убийство, при което още един човек е бил прострелян в главата и ранен, Съдът не може да приеме, че наказанието ще бъде несъразмерно тежко.

17. Освен това по причините, вече посочени във връзка с първия жалбоподател, Съдът счита, че вторият не е доказал, че лишаването му от свобода в Съединените щати няма да послужи за постигане на легитимна наказателна цел, още по-малко, че дори и да настъпи такъв момент, губернаторът на щата Мериленд ще откаже да се възползва от механизмите, с които разполага, за да намали наказание доживотен затвор без замяна (смекчаване или евентуално предсрочно освобождаване). Следователно той също така не е успял да докаже, че е налице действителна опасност от третиране, което да достигне прага по член 3 в резултат на присъда, ако бъде екстрадиран в Съединените щати. Следователно Съдът приема, че при него няма да има нарушение на член 3 в случай на екстрадиция.